

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 23 februari 2007

Mål nr

T 2269-04

KLAGANDE

1. JS

2. SS

Ombud för 1 och 2: LE

MOTPART

J

Ombud: Advokat ML

SAKEN

Bättre rätt till fast egendom

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom den 21 april 2004 i mål T 9419-03

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

JS och SS har yrkat att Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom och återförvisar målet till tingsrätten för fortsatt handläggning samt tillerkänner dem ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

J, som inte har förelagts att komma in med svarsskrivelse, har självmant yttrat sig över överklagandet. J har bestritt yrkandet om ersättning för rättegångskostnader men avstått från att redovisa sin inställning till yrkandet om undanröjande och återförvisning.

DOMSKÄL

JS och SS har som grund för sitt yrkande om bättre rätt än J till ett område benämnt soldattorpet Mosstugan i Björkvik, Katrineholms kommun, anfört följande. Soldattorpet Mosstugan ingår i deras fastighet X 5:1. Det s.k. yngre indelningsverket för infanteriet beslöts av riksdagen år 1682 och blev genom särskilt kontrakt samma år med allmogen i Södermanlands län omedelbart genomfört. Därvid bestämdes att de gårdar som i dag utgör X 5:1 skulle utgöra en rote. För dessa utlades på gårdarnas mark ett område benämnt ”soldattorpet nr 135 Måsstugan”. Området utgjorde såväl under indel-

ningsverkets tid som därefter en del av vad som i dag är X 5:1. Eftersom området aldrig frånsålt eller på annat sätt skiljts från X 5:1, utgör det alltså en del av fastigheten.

I stämmingsansökan informerade JS och SS tingsrätten om att det fanns ett lagakraftvunnet utslag i ett mål mellan dem och J om fastighetsbestämning. I det målet fastställde Svea hovrätt den 15 oktober 1996 fastighetsdomstolens avgörande enligt vilket soldattorpet Mosstugan förklarades ingå i J s:1. Eftersom det inte fanns någon dom i frågan om äganderätten till soldattorpet utgjorde utslaget i målet om fastighetsbestämning enligt JS och SS inte något hinder mot att deras talan angående bättre rätt till soldattorpet prövades i det nu aktuella målet. I hovrätten anförde de även att utslaget vid en prövning i sak endast fick bevisverkan tillsammans med övriga omständigheter av betydelse.

JSs och SSs möjlighet att vinna framgång med sin talan om bättre rätt till det omtvistade området är beroende av vilken betydelse som skall tillmätas det lagakraftvunna utslaget i målet om fastighetsbestämning.

Syftet med en fastighetsbestämning enligt 14 kap. 1 § fastighetsbildningslagen (1970:988) är att man skall få till stånd ett för framtiden bindande avgörande i vissa indelnings- och servitutsfrågor (prop. 1969:128 s. B 777). Någon exklusiv behörighet att pröva fastighetsbestämningsfrågor tillkommer emellertid inte lantmäterimyndigheten (tidigare fastighetsbildningsmyndigheten) eller fastighetsdomstolarna. Det är således möjligt att vid allmän domstol väcka talan i en fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet. (Se Landahl–Nordström, Fastighetsbildningslagen, 2 uppl. 1991, s. 425 med hänvisningar i not 2.)

I prop. 1969:128 med förslag till fastighetsbildningslag uttalades att det uppenbarligen var nödvändigt att också i fortsättningen ha bestämmelser om behandlingen av fastighetsindelningsfrågor som aktualiserades vid fastighetsbildningsförrättning, eftersom man annars skulle avhända sig möjligheten att erhålla för framtiden bindande avgöranden i dessa frågor (s.k. fastighetsbestämmande domar) med risk för att grunderna för fastighetsbildningen senare skulle raderas (s. B 787). Vidare anfördes att man i de fall som fördes vidare till domstol kunde betrakta förrättningshandläggningen som ett försök att förlika parterna och som en förberedelse till domstolsprövningen. Att fastighetsbildningsmyndigheten i övriga fall fick träffa ett avgörande som kunde vinna rättskraft ansågs inte möta betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt (s. B 788 f.). Det ansågs även att motsvarighet till rättegångsbalkens regler om litispens och res judicata borde gälla vid fastighetsbestämning och att särskild föreskrift härom i fastighetsbildningslagen inte behövdes (s. B 799).

Den reglering som föreslogs i propositionen anslöt sig i stort sett till det förslag som hade lagts fram av 1954 års fastighetsbildningskommitté i betänkandet Fastighetsbildning (SOU 1963:68). Betänkandet var i vissa avseenden mera utförligt än propositionen i fråga om beröringspunkterna mellan fastighetsbestämning och talan vid allmän domstol. Fastighetsbestämning kunde enligt kommittén jämföras med en rättegång, som utmynade i en fastställelse, och avgörandet som träffades hade samma betydelse för sakägarna som domstols dom (s. 661 och 666). Att dessa beslut i princip var att jämställa med domstols dom låg i sakens natur och ansågs inte behöva uttryckligen fastslås i lagen (s. 675).

Som ovan nämnts är syftet med fastighetsbestämning att få till stånd ett för framtiden bindande avgörande i bl.a. indelningsfrågor. Fastighetsbestämningen uppvisar därmed stora likheter med fastställsetalan vid allmän domstol enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Lantmäterimyndighetens beslut kan överklagas till fastighetsdomstol (15 kap. 1 § fastighetsbildningslagen) och för rättegången i sådant mål gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om allmän domstol, i den mån inte särskilda bestämmelser har meddelats (2 § lagen 1969:246 om domstolar i fastighetsmål). Ordningen innebär att förfarandet uppfyller högt ställda krav på rättssäkerhet. Det är visserligen möjligt att i en fråga om fastighetsbestämning välja mellan att ansöka om detta hos lantmäterimyndigheten eller att väcka talan vid allmän domstol. Om en sakägare väljer att låta frågan prövas av lantmäterimyndigheten och avgöras genom ett fastighetsbestämningsbeslut eller –utslag, bör avgörandet emellertid inte kunna förlora sin betydelse genom en efterföljande tvistemålsprocess, åtminstone om det vid prövningen åberopas samma omständigheter till grund för talan. I annat fall skulle syftet med institutet fastighetsbestämning inte kunna uppfyllas. Avgörandet vid en fastighetsbestämning bör därför i princip tillmätas samma betydelse som en fastställsedom i samma fråga. (Jfr Rodhe, Gränsbestämning och äganderättstvist, 1944, s. 155 ff.).

Att avgörandet tillmäts samma betydelse som en fastställsedom innebär att det har rättskraft och att en tvistemålstalan avseende samma sak som prövats genom fastighetsbestämningen skall avvisas. En annan sida av rättskraften är att utslaget blir bindande vid en efterföljande rättegång där den fråga som prövats har betydelse för utgången. Detta har i litteraturen kallats för rättskraftens prejudiciella betydelse (se t.ex. Ekelöf m.fl., Rättegång III, 7 uppl. 2006, s. 171).

Rena äganderätsfrågor, dvs. sådana där avgörandet gäller vem av olika pretendenter som – oberoende av hur gällande fastighetsindelning gestaltar sig – äger bättre rätt till viss fast egendom, faller inte in under de frågor som kan handläggas vid fastighetsbestämning (a. prop. s. B 791 och B 797 f.). Frågan om vem som äger ett markområde kan således inte omfattas av parternas yrkanden och inte heller beröras annat än i skälen till avgörandet i fastighetsbestämningsfrågan.

Eftersom fastighetsbestämningsmålet inte gällde samma sak som det nu aktuella målet utgör hovrättens lagakraftvunna utslag i fastighetsbestämningsmålet inte hinder för en prövning av käromålet.

Utslaget har emellertid prejudiciell betydelse i det förevarande tvistemålet. Domstolen måste utgå ifrån att det aktuella markområdet ingår i J s:1 och inte tillhör fastigheten X 5:1. Några andra omständigheter än att området ingår i deras fastighet har JS och SS inte åberopat till grund för sin talan.

Av det anförda framgår att JSs och SSs talan inte kan vinna bifall utan måste anses vara uppenbart ogrundad. Förutsättningar har därför funnits för tingsrätten att med tillämpning av 42 kap. 5 § första stycket andra meningen rättegångsbalken ogilla käromålet utan att utfärda stämning.

Hovrätten har genast kunnat meddela dom i målet med tillämpning av 50 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken.

I ett fall då ett överklagande till Högsta domstolen är uppenbart ogrundat, finns inte något hinder mot att pröva överklagandet utan delgivning med motparten (jfr NJA 1986 s. 117). På grund av det anförda, och då överklagandet är uppenbart ogrundat, skall hovrättens domslut fastställas utan att J föreläggs att komma in med svarsskrivelse.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Bo Svensson, Göran Regner, Torgny Håstad, Ella Nyström och Per Virdesten (referent)
Föredragande: Andreas Lindholm